

Zambara (Zanbara), clarificări încă necesare ?! *

de Sorin FORȚIU

Motto: Îndoiala e baza tuturor progreselor științifice.¹

Cum stăm? Prost!

De peste 230 de ani, **Zambara** a intrat pe ușa din dos a istoriei drept denumire a orașului Timișoara în antichitate. Dar, de fapt, o localitate numită **Zambara nu a existat vreodată**; acest nume nu se regăsește în nicio sursă antică² și nu a fost găsită/identificată vreo dovadă epigrafică care să-l certifice. Și chiar dacă, încă din anul 1931, G.³ POSTELNICU susținea îndreptățit și aproape fără echivoc că *Despre Zambara nu se pomeniște nimica [în sursele antice -n.m.] și probabil că e numai numele schimonosit al Zurobarei*⁴, această denumire se ține încă scai de Timișoara și în zilele noastre. Chiar deja în epocă, Franz BINDER (1934), Ioan LOTREANU (1935), Nicolae IVAN (1936, 1937), Traian SIMU (1941), Nicolae ILIEȘIU (1943) și Cornel GROFȘOREAN (1946) au ales să ignore observația îndreptățită a lui Postelnicu. De exemplu, Ilieșiu (1943) afirma încrezător, oare pe ce se baza?, că *Pe locul unde e azi Timișoara, sau în nemijlocita ei apropiere, a fost în epoca romană, castrul militar Zambara, Zurobara*⁵. Cu aceeași ocazie⁶, Ilieșiu mai face o afirmație⁷: *Pe tabula Peutingeriană, localitatea Zambara e ceva mai spre Nord de Timișoara de azi, cam unde e comuna Iarmota (azi, Giarmata, jud. Timiș -n.n.).* Și această aserțiune este **falsă**⁸ pentru că pe *Tabula Peutingeriana*⁹ nu apare vreo localitate numită **Zambara**¹⁰ iar zona respectivă nici măcar nu se regăsește pe această hartă.

* Notă: această cercetare face parte din studiul **Este Timișoara antică Zurobara?**

Materialul a fost prezentat în cadrul *Sesiunii Științifice Anuale de Istorie "Cultură și civilizație în Banatul istoric"* (secțiunea *Epoca romană și post-romană*), Ediția XX -2010, Manifestare dedicată Zilei Naționale a României -1 Decembrie 1918; 40 de ani de învățământ superior istoric în Timișoara; 20 de ani de la reînființarea Secției de Istorie la Universitatea de Vest din Timișoara (organizator Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest din Timișoara, Catedra de istorie, Consiliul Județean Timiș, Muzeul Banatului din Timișoara, Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Biblioteca Județeană Timiș, Biblioteca Centrală Universitară "Eugen Todoran" din Timișoara), 26-27.11.2010.

¹ Sub-Commander T'Pol: *Daubt is the basis of all scientific progress* (în episodul *Chosen Realm* din serialul *Star Trek: Enterprise*, sezonul III, 12).

² În *Geographikē hyphēgēsis*, Claudius Ptolemaeus Pelusiensis* amintește de **Zurobara** printre cele mai însemnate așezări din Dacia (capitolul 8 din Cartea a III-a, *Așezarea Daciei*; vezi și la PTOLEMEU, *Îndreptar geografic*, în Vladimir ILIESCU, Virgil C. POPESCU, Gheorghe ȘTEFAN [& all], *Fontes ad historiam dacoromaniae pertinentes / Izvoare privind istoria României*, [vol.] I. *Ab Hesiodousque ad Itinerarium Antonini / De la Hesiod la Itinerarul lui Antonius*, In aedibus Academiae Reipublicae Popularis Dacoromanae / Editura Academiei Republicii Populare Române (asa! -n.m.), București, 1964; XXIII + 792 pg.; pp. [534]-557; p. 546-547).

* sau **Klaudios PTOLEMAIOS** [* ~90 dHr; † ~168 dHr] ori simplu **Ptolemeu** (în limba română) / **Ptolemy** (în limba engleză); astronom, geograf, cartograf, matematician și muzician antic. Se cunosc foarte puține detalii sigure despre viața lui.

³ Prenumele lui Postelnicu apare în lucrările sale drept *George*, *Gheorghe* ori abreviat *G.*

⁴ G. POSTELNICU, *Originea orașului Timișoara*, publicat în revista *Analele Banatului*, an IV, nr. 2-4, fasc. 5 (aprilie - decembrie 1931), pp. 189-194; p. 189.

⁵ (Dr.) Nicolae ILIEȘIU, *Timișoara. Monografie istorică*, Volumul I, Editura G. Matheiu, Timișoara, 1943 (Ediția a II-a -revăzută și adăugită, Fundația "Timișoara '89", Editura Planetarium, Timișoara, 2003, 16 + 430 + [14], ISBN 973-97327-2-0), 446 pg.; p. 7 (25).

⁶ *Ibidem*.

⁷ preluată și de Anton ZOLLNER, *Aus der Geschichte der Temeschburger Festung*, 1994, disponibil pe Internet la <http://www.nauy.de/5.AUSDERGESCHICHTEDETEMESCHBURGERFESTUNG.htm> (accesat 11.10.2010).

Idem, *Aus der Vorgeschichte der Temeschburger Festung* (1), 1994, disponibil pe Internet la <http://www.banater-aktualitaet.de/tms11.htm> (accesat 11.10.2010).

⁸ probabil că Nicolae ILIEȘIU a înțeles greșit (pentru că nu știa limba maghiară?!) textul lui SZENTKLÁRAY Jenő din *Temesvár története*, publicat în BOROVSKY Samu & all, *Magyarország Vármegyéi és Városai ... Enciklopédiája: Temesvár*, Országos Monografia Társaság, Budapest, [fără an; >.04.1912; 1914? -n.m.], 294 pg.; pp. 1-110; p. 1 (vezi **Anexa I**, anul 1914).

⁹ numită așa după **Konrad PEUTINGER** [* 14.10.1465, Augsburg; † 28.12.1547, Augsburg], un anticar și umanist german, cel care a moștenit această hartă de la **Conrad / Konrad CELTES / CELTIS** [* 1.02.1459, Wipfeld; † 4.02.1508, Wien]. Ultimul este cel care a descoperit pergamentul (6,75 X 0,34 m) într-o bibliotecă din Worms, DE. Datarea Tabulei peutingeriene este controversată. Cea mai convingătoare teorie este că harta, existentă azi într-un unic exemplar, este o copie executată în secolul al XIII-lea după o altă copie din sec. IV, originalul fiind redactat în prima jumătate a secolului al III-lea dHr.

¹⁰ și Florin MEDELEȚ, *Notă asupra ediției a II-a, -revăzută și adăugită, a lucrării lui Nicolae ILIEȘIU, Timișoara. Monografie istorică*, Volumul I, Fundația "Timișoara '89", Editura Planetarium, Timișoara, 2003, 16 + 430 + [14], ISBN 973-97327-2-0), 446 pg.; p. 402: (... **Zambara** sau **Zurobara** nu sunt figurate pe *Tabula peutingeriana*).

După cel de al Doilea Război Mondial s-a așternut, pentru multă vreme, liniștea pentru că istoriografia stalinistă avea alte probleme mai importante de impus iar cea național-comunistă, chiar dacă a făcut constant referiri la **Zambara**, a înregistrat un real regres¹¹ și în această problemă. Din păcate, contemporanii noștri – Aurel ȚINTĂ (1969), Ioan HAȚEGAN (1995), Ioan MUNTEANU (2002) – au adoptat o poziție ambiguă. Nu poți să afirmi că o ipoteză care nu poate fi neglijată este aceea că Timișoara ar fi o dezvoltare a străvechii **Zurobara**, fapt neconfirmat încă de nici un izvor de orice natură, dar nici infirmat de vreunul din ele (Aurel ȚINTĂ, 1969)¹² sau Părerea aceasta cu **Zambara** / Beguey nu a fost nici confirmată, dar nici infirmată până acum (Ioan HAȚEGAN, 1995)¹³ ori Identificarea **Zambara** = Beguey = Temesvár nu a putut fi demonstrată cu argumente științifice, dar nici infirmată cu dovezi certe (Ioan MUNTEANU, 2002)¹⁴ fără să riști a te plasa în afara logicii.

O ipoteză, care nu este confirmată printr-o demonstrație științifică coerentă și solidă, nu trebuie să mai fie și infirmată pentru ca ea să nu reprezinte nimic altceva decât un simplu enunț fără vreo valoare științifică. Și, în acest caz, mai bine eviți să te pronunți în vreun fel asupra subiectului. Iar dacă alegi să citezi (comod!) din opera unui predecesor, acest fapt nu te absolvă de vina de-a nu fi verificat tu însuși în sursele primare afirmația acestuia. Doar astfel reapare șansa ca numărul abundent al "prostiilor", care zburdă nestingherit prin istoriografia bănățeană, să fie redus în viitor.

Greșeala lui Grisellini

Pentru cultura bănățeană¹⁵ și această "confuzie" identitară **Zambara** ≡ **Timișoara** își are rădăcinile tot¹⁶ în monografia despre Banat scrisă¹⁷ de Francesco GRISELINI¹⁸ și care este publicată la Wien în 1779/1780¹⁹ (vezi și *Anexa II*):

¹¹ în acest sens sunt foarte clare pozițiile de la anii 1969, 1977/1978, 1980 și chiar 1995 (la Ion ȘUȚA) din *Anexa I*.

¹² Aurel ȚINTĂ, *Contribuții la cunoașterea începuturilor Timișoarei*, publicat în revista *Orizont*, anul XX, septembrie 1969, nr. 9 (185), pp. 23-32; p. 30.

¹³ Johann N. PREYER, *Monographie der königlichen Freistadt Temesvár / Monografia orașului liber crăiesc Timișoara*, (ediția a II-a, bilingvă), Traducere de Adam MAGER și Eleonora PASCU, Prefață de Eleonora PASCU, Postfață și note de Dr. Ioan HAȚEGAN, Editura Amar-cord, Timișoara, 1995, 302 pg. + 2 hărți, ISBN 973-96667-6-0; p. 25/150 Nota 2, pp. 289-291.

¹⁴ Ioan MUNTEANU, Rodica MUNTEANU, *Timișoara. Monografie*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, 572 pg., + o hartă, ISBN 973-585-650-6; p. 36.

¹⁵ și nu numai! (vezi *Anexa I*)

¹⁶ Surprinzător de multe greșeli făcute de Grisellini au rămas nesemnate/neamendate de traducătorul și editorul Costin FENEȘAN. De exemplu*, Decebal înfrânt și luat prizonier nu s-a otrăvit ci s-a sinucis chiar înainte de-a fi prins, regiunea bănățeană nu s-a numit vreodată *Dacia ripensis*, confuzia și contradicția făcută referitor la localizarea anticului *Tibiscum* (p. 31/214), nu a existat vreodată un *comite perpetuu* al Timișoarei, *Iosif* sau *Iosa de Som* nu a deținut *honor*-ul de ban al Severinului, datarea greșită a tratatului de pace de la Wien din 14.07.1615 (sau a convenției din 1.05.1616) prin care împăratul Matthias I de Habsburg (numit doar *principe* de Grisellini!) prelungeste pacea încheiată la Žitva / Zsitvatorök (1/11.11.1606) cu Imperiul Otoman pentru încă alți 20 de ani (p. 89: anul 1617), citări greșite (nota 22), trimiteri greșite (nota 11; nu este vorba de *Scrisoarea a XI-a* ci de cea cu numărul IX, p. 214), etc.

* Lista greșelilor este atât de lungă încât corecțiile ar merita un studiu separat.

¹⁷ Francesco GRISELINI prezintă structura monografiei istorice și de istorie naturală a Banatului și anunță terminarea acesteia într-o scrisoare adresată din Timișoara lui Giovanni ARDUINO la 3.06.1776 (vezi *Giornale d'Italia spettante alla scienza naturale e principalmente all'agricoltura, alle arti, ed al commercio*, Tomo Duodecimo, In Venezia, Appresso Benedetto MILOCCO, M.DCC.LXXVI (i.e. 1776 -n.m.), 424 pg., N.[ummero] XLIX., 22. Giugno 1776., pp. 393-400; p. 393-396: *Lettera del Chiarissimo Sig.[ignore] Francesco GRISELINI, attuale Direttore della Colonia Italiana nel Bannato di Temeswar (sb.m.)*, ed incaricato delle offervazioni e dell'Istoria naturale, Civile, ed Economico dell'istessa Provincia, Socio di molte illustri Accademie, scritta al Soggetto nella medesima nimitato, Temeswar, 3 Giugno 1776: Ecco, amatissimo Sig. Giovanni, la disposizione delle materie che raccolte troverannosi nell'Opera (i.e. *Storia civile e naturale di questa vasta Provincia* -p. 393) a cui ho dato mano, e che sto terminando (p. 395). În numărul din 10. Febbraro 1776 al aceluiași săptămânal venețian în opt pagini este publicat deja un material care amintește de *Storia naturale di Bannato* (p. 239).

¹⁸ Francesco (Giovanni Maria?) GRISELINI / GRISELLINI [* 12.08.1717, Venezia; † 5.09.1787(?), Milano]; a scris prima monografie istorică și de istorie naturală a Banatului. Lucrarea a avut un impact considerabil în mediile intelectuale și științifice europene.

¹⁹ Franz GRISELINI ..., *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte, Erster Theil și Zweyter Theil* (vol. I-II), im Verlage bey Johann Paul KRAUß, Wien, (1779) 1780, VI + 302 + 135 pg. + 8 planșe + 1 hartă; *Erster Theil* (vol. I),

-p. 5: *Auch gedenken die Erdbeschreiber noch einer andern Stadt Zambara, von welcher einige behaupten, daß es nach verschiedenen Namensveränderungen, das heutige Temeswar ist.* (12) (*Anexa II*) / -p. 33: *Geografii mai amintesc și un alt oraș, Zambara, despre care unii afirmă că după ce a schimbat mai multe nume – ar fi Timișoara de astăzi*¹².

Auch gedenken die Erdbeschreiber noch einer andern Stadt Zambara, von welcher einige behaupten, daß es nach verschiedenen Namensveränderungen, das heutige Temeswar ist. (12)

/ Geografii mai amintesc și de un alt oraș, **Zambara**, despre care unii afirmă că după ce a schimbat mai multe nume - **ar fi Timișoara de astăzi** (sb.m.)^{19*}. Dar, în acest caz, este sigur că și Grisellini a preluat "confuzia" deoarece el îl citează clar²⁰ pentru această apreciere identitară pe Ioannes SEVERINUS²¹, cel care făcuse deja această presupunere în anul 1770 (vezi *Anexa III*). În acest moment apare o greșeală; numele de **Zanbara** folosit de SEVERINI János este schimbat în **Zambara**. Dacă este sigur că această greșeală se regăsește în ambele ediții²² ale lucrării lui Grisellini publicate în limba germană, nu îmi este încă foarte clar²³ dacă eroarea îi aparține lui Grisellini sau lui Ignaz von BORN²⁴, traducătorul²⁵ din limba italiană în limba germană a monografiei, ori lui Johann Paul KRAUß, cel care a tipărit la Wien cele două ediții ale lucrării griseliene în limba germană. Iar de la Grisellini, – pe filiera Preyer (1853) / Böhm (1861) / Schwicker (1861, '72) / Popovici (1904) / etc. (vezi

(12) Joan.[nis] Severini [Hongari,] Panonnia Veter.[vm] (și Vandalica (sic!) la nota 22 -n.m.) mon.[vmentis] illustrata [cvm Dacia Tibissana,] lib.[er] I. cap.[vt] 15. p. 41.

-p. 14: **Zambara** führte den Namen Bequey (sic!) von dem vorbeifliessen den Flusse Begh. ... [p. 15] ... die Gegend von Bequey gestommen, (37) ... [nota] (37) Ist Temeswar. / -p. 36^{19*}: **Zambara** purta numele de Bequey de la riul Bega ... în ținutul de la Bequey³⁷ ... ([nota] ³⁷ în prezent, Timișoara).

* Francesco GRISELINI, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de Costin FENEȘAN, Editura Facla, Timișoara, 1984, 336 pg. + o hartă (ediția a II-a revăzută, Editura de Vest, Timișoara, 2006, 316 pg. + o hartă, ISBN (10) 973-36-0422-4, ISBN (13) 978-973-36-0422-8), p. 33, 36.

²⁰ (12) Joan.[nis] Severini [Hongari,] Panonnia Veter.[vm] mon.[vmentis] illustrata [cvm Dacia Tibissana,] lib.[er] I. cap.[vt] 15. p. 41.

²¹ Ioannes SEVERINUS / SEVERINI János [* 23.07.1716, Dolná Strehová, SK; † 8.05.1789, Banská Štiavnica, SK] nu a fost chiar un geograf, după cum îl numește Grisellini, ci mai degrabă un pedagog/profesor devenit scriitor minor cu preocupări în domeniul istoriei, filozofiei, zoologiei (apud *Magyar Életrajzi Lexikon* 1000-1990, KENYERES Ágnes (főszerkesztő) & all, Javított, átdolgozott kiadás, CD-ROM, Arcanum digitéka, Budapest, Arcanum Adatbázis Kft., [2001], ISBN: 963-9374-13-X; disponibil și pe Internet la adresa <http://mek.niif.hu/00300/00355/html>; accesat 11.10.2010). Între 1755-89, SEVERINI János a predat la liceul evanghelic din Selmecbánya (azi, Banská Štiavnica, SK), a cărui director a și fost pentru o perioadă de timp. Mai multe informații la SZÖRÉNYI László, *Severini János polivalens nemzeti tudata, în A kultúráköziség dilemmái, (Interkulturális tanulmányok Vajda György Mihály 85. születésnapjának megünneplésére)*, szerk. FRIED István és KÜRTÖSI Katalin, Szeged, JATE BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék, 1999 (2000), pp. 61-70; Richard MARSINA, *Osvietenský historik Ján (sic!) Severini (1716-1789)*, în *Historický časopis*, (29), 1981, 3, pp. 404-414.

²² Primul tiraj vienez al monografiei griseliene a apărut la sfârșitul anului 1779 dar este datat tot 1780. Diferențierea dintre cele două tiraje se poate face doar după micile deosebiri ale caracterelor literelor și cifrelor folosite în pagina de gardă (exemplare din ambele ediții se pot consulta la Biblioteca Județeană Timiș, Secția Carte-de-patrimoniu din Timișoara, cota CSV (Carte Străină Veche) III, 88).

²³ Este posibil ca o analiză comparată a textului în limba germană (din *Versuch einer Politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte*)¹⁹ cu textul în limba italiană (din *Lettere odeporiche* ...) ^{23*} să aducă clarificările necesare pentru că dacă în *Lettere odeporiche* ... Grisellini folosește forma **Zambara**, atunci translația **Zanbara** → **Zambara** are loc la Wien (în timpul traducerii ori al editării monografiei despre Banat) și nu îi poate fi imputată lui.

* [Francesco GRISELINI], *Lettere odeporiche di Francesco Grisellini di più Accademie Scientifiche, e Società Economiche d'Europa, e Segretario di quella di Milano. Ove i suoi viaggi e le di lui osservazioni spettanti all'istoria naturale ai costumi di vari popoli e sopra piu' altri interessanti oggetti si descrivono*. Giuntevi parecchie Memorie dello Stesso Autore che riguardano le Scienze e le Arti utili, Tomo I, Milano, Gaetano Motta, 1780, X + VIII + 330 pg. + 12 planșe / Edizioni digitali (parțialmente riprodotto) del CISVA (Centro Interuniversitario Internazionale di Studi sul Viaggio Adriatico), edizione e introduzione a cura di Angela LASORSA, 2008, 165 pg.; lucrarea este disponibilă pe Internet la adresa http://www.viaggiadriatico.it/ViaggiADR/biblioteca_digitale/titoli/scheda_bibliografica.2008-09-06.8276118028 (accesat 11.10.2010).

Din păcate, nu am avut încă posibilitatea să consult un exemplar din editio princeps a lucrării *Lettere odeporiche* ...^{23*}.

²⁴ Ignaz, Edler von BORN (pseudonim Johannes Physiophilus) [* 26.12.1742, Cavnic, RO; † 24.07.1791, Wien]; jurist, mineralog și metalurgist de renume mondial, a descoperit două mineralele care îi poartă numele: bornina și bornitul, pune la punct un procedeu de extragere a metalelor prin amalgamare cu mercur, consilier aulic al Departamentului geologic-numismatic imperial din Wien, consilier intim al împăratului Joseph al II-lea, 24.04.1785: primește titlu de *Reichsritter* (cavaler al imperiului), scriitor satiric, unul dintre principalii reprezentanți ai *Aufklärung*-ului vienez, unul dintre principalii promotori ai francmasoneriei austriece, în 1781 a înființat loja *Zur wahren Eintracht (Adevărata Concordie)*. Mai multe amănunte despre Born sunt disponibile în studiul lui Mihai MITU, *Un fiu al Transilvaniei - geniu european: Ignaz von BORN*, în *Zeitschrift der germanisten Rumäniens*, VII, nr. 1-2 (13-14), Januar-Dezember 1998, Editura Paideia, București, pp. 133-140 (comunicare susținută în cadrul *Vorträge auf dem IV. Kongress der germanisten Rumäniens*, Sinaia, 2-5. Juni 1997). Born s-a lansat în lumea științifică a epocii prin publicarea lucrării *Briefe über mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, Ober- und Nieder-Hungarn an den Herausgeber derselben Johann Jacob Ferber geschrieben*, Frankfurt [am Main] & Lipce (i.e. Leipzig -n.m.), 1774, 228 pg. + tabb. aeneă 3. Lucrarea a fost tradusă în limbile engleză (London, 1777), franceză (Paris, 1780 și 1781) și italiană (Ignazio, Cavaliere di BORN, *Viaggio mineralogico fatto per Bannato di Temeswar, per la Transilvania, e per l'alta e bassa Ungaria*, Venezia, 1778) iar traducerea acesteia din urmă a fost făcută chiar de Francesco GRISELINI.

²⁵ apud Costin FENEȘAN (Francesco GRISELINI, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de Costin FENEȘAN, Editura Facla, Timișoara, 1984, 336 pg. + o hartă (ediția a II-a revăzută, Editura de Vest, Timișoara, 2006, 316 pg. + o hartă, ISBN (10) 973-36-0422-4, ISBN (13) 978-973-36-0422-8), p. 9, nota XVII, 13). Cercetări mai amănunțite s-ar putea să producă totuși surprize cu privire la adevărata identitate a traducătorului în limba germană a monografiei griseliene.

Anexa I) - această identitate **Zambara** $\equiv$ **Timișoara** s-a tot răspândit pentru a ajunge nu doar pe Web Site-ul primăriei Timișoara (din 2002) ci chiar și în contemporane articole științifice pretins serioase (vezi **Anexa I**).

Se poate pune și întrebarea dacă Francesco GRISELINI a cunoscut, în fapt, lucrarea lui Claudius Ptolemaeus Pelusiensis, *Geōgraphikē hyphēgēsis*?²⁶ În *Lettere odeporiche ...*^{23*}, lucrare publicată la Milano în 1780, Grisellini dă impresia că este familiar cu opera lui Ptolemeu, pe care îl citează cel puțin²⁶ de trei ori²⁷, iar în monografia *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*^{19*} polihistorul venețian apelează de alte trei ori la Ptolemeu în contexte diferite²⁸ decât cele din *Lettere odeporiche ...*^{23*}. Cu toate acestea, este foarte greu de susținut că Francesco Grisellini a și "pus mâna" vreodată pe *Geografia* ptolemeică deoarece el nu menționează ediția lucrării la care se referă²⁹ iar confuziile pe care le face referitor la orașele antice Drobeta³⁰ și Tibiscum³¹ ne îndreptătesc să credem că Grisellini doar citează la "a doua mână"³².

Errore Ioanni SEVERINI Hvngrari

De unde a "luat" Ioannes SEVERINUS Hvngrarus forma **Zanbara**³³ nu putem ști pentru că el nu specifică acest lucru în cartea sa *Pannonia veterom monimentis illustrata cum Dacia Tibissana*³⁴. El afirmă³⁵ doar că

²⁶ pentru că nu am avut acces la originalul operei publicate la Milano în 1780^{23*}, am fost forțat să folosesc reproducerea parțială disponibilă pe Internet la http://www.viaggiadriatico.it/ViaggiADR/biblioteca_digitale/titoli/scheda_bibliografica.2008-09-06.8276118028 (accesat 11.10.2010).

²⁷ *Lettere odeporiche ...*^{23*}, p. 109: *Serbinum* (identificat cu *Semlio* (i.e. Zemun / Земун, RS -n.m.) de către Francesco Grisellini); p. 112: *Singidunum* (citată chiar în originalul grec Σινγιδεονν de către Grisellini); p. 114: râul *Moschio* (i.e. Morava -n.m.).

²⁸ p. 2 / 29, nota (1); p. 3 / 31, nota (11); p. 281 / 214: *Ptolomaus*.

²⁹ în epocă circulau mai multe ediții ale lucrării ptolemeice sub titlul greșit de *Cosmographia*.

³⁰ confundat cu un nume de persoană sau ca fiind situat în provincia Moesia (superior sau inferior? -i.m.) și nu printre cele mai însemnate așezări din Dacia precum apare în *Geografia* lui Ptolemeu (în capitolul 8 din Cartea a III-a, *Așezarea Daciei*)²:

-p. 271¹⁹ / 209^{19*}: *Drobeta, oder Sergia Bassus, der auf einer Keife nach den Bädern des Herkules von Straffenraubern ermordet wurde, verwaltete die Aemter eines Decemvirs und Quasrors, bei einer römischen Kolonie in Moersien an den Donauusern. / Drobeta sau Sergia Bassus, omorât de hoții de drumul mare în timpul unei călătorii la Băile Herculanee, a deținut dregătoriile de decemvir și chestor într-o colonie romană din Moesia, de pe malul Dunării.*

-p. 112 (din *Zweiter Theil*)¹⁹ / 307-308^{19*}: ... *Iulius Sergia Bassus, Decemvir der Stadt Dubreta (sic!) in Moersien ... / O dovadă în acest sens o constituie una dintre inscripțiile aduse la Viena, ridicată de fiii lui Iulius Sergius Bassus, decemvir al orașului Drobeta din Moesia, tatălui lor ucis în drum spre băile Herculanee.*

³¹ -p. 31⁹ / 12^{19*}: ... *Tibiscum, welche leztere da gestanden wo der Fluß dieses Namens die Marosch aufnimmt ... (11) Deren gedenket Ptolomaus, ... Die angeführte Inschrift wird unten im XI. B. zu stehen kommen. / ... Tibiscum, cea din urmă ridicându-se acolo unde râul cu același nume (i.e. Tibiscus; dar pentru antici râul Tibiscus era Tisza și chiar dacă ar fi vorba de râul Timiș, acesta nu se varsă în Mureș ci în Tisza -n.m.) se varsă în Mureș (dintr-o veche inscripție pe piatră, se poate presupune că această localitate a dobândit în timpul lui Gallienus, prin favoarea soției sale Salonina, dreptul de municipiu¹¹).*

¹¹ Acesta localitate este menționată de Ptolemeu, ... *Inscripția amintită va fi dată în Scrisoarea a XI-a (fals!, este în Scrisoarea a IX-a, p. 281¹⁹ / 214^{19*} -n.m.).*

-p. 281¹⁹ / 214^{19*}: ... *municipium Tibiscum vorkommt, dessen Ptolomaus und Strabo gedenken, und in Dacia riparia (sb.m.; netradus de Costin FENEȘAN! -n.m.) am Zusammenfluß der Marosch und Theiß sezen. / ... municipiul Tibiscus, menționat de Ptolemeu și Strabo și localizat de aceștia la confluența Mureșului cu Tisa (fals! -n.m.). Ptolemeu nu amintește de râul Mureș iar Strabon nu menționează decât acest râu numit de el *Marisos* (*Geographiká*, VII, 3, 13). De asemenea, Strabon [* ~63/64 îHr; † 24 dHr] nu avea cum să menționeze municipiul *Tibiscus* (sic!) *Tibiscum* -n.m.) pentru că el a trăit cu mult înainte de cucerirea Daciei de către romani iar *Istoria așezării [Tibiscum] începe către finele primului război dacic* (i.e. 101-102 dHr; vezi *Evoluția castrului* disponibil pe Internet la <http://www.tibiscum.uvt.ro> / accesat 11.10.2010).*

³² adică se folosește de informația găsită la un alt autor contemporan lui, care îl citează/amintește pe Ptolemeu, dar îl elimină pe acesta din referința sa făcând trimitere doar/direct la Ptolemeu.

³³ Această denumire mai apare doar în contextul secolelor XII-XIII drept nume al unei familii din orașul Jadra/Zara (azi, Zadar, HR). De exemplu, în vara anului 1247, printre *consiliarii domini Stephani* [*de Picica, iudex et rector Jadretinorum*], *iudicis et rectoris [Jadretini]* se număra și *Cernuc de Zanbara* (vezi *Fontes rerum Austriacarum - Österreichische Geschichts-quellen*, Herausgegeben von der Historische Kommission der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien., Zweite Abtheilung.: *Diplomataria et acta*, XIII. Banad.: *Urkunden zur älteren handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig [mit besonderer beziehung auf Byzanz und die Levante. Vom Neunten bis zum ausgang des fünfzehnten Jahrhunderts]*, Herausgegeben von G.[ottlieb] L.[ukas] Fr.[riedrich] TAFEL und G.[eorg] M.[artin] THOMAS], II. Theil. (1205-1255.), Wien, aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerie, 1856, XV + 496 pg.; pp. 431-444: doc. CCCXI. *Pacta deditonis Jadræ factæ dominio Venetiarum*. A.[nno] d.[omino] 1247, die primo m.[ensi] Augusti; p. 444: *Cernuc de Zanbara* din Jadra (azi, Zadar, HR -n.m.)).

Constantin JIREČEK (1904) și Vitaliano BRUNELLI (1935) menționează că această familie se numea **Zambara** și/ sau **Zanbara**:

-*Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse*, Neunundvierzigster (49 -n.m.) Banad, Wien, 1904, In Kommission bei Carl GEROLD's sohn,

-Constantin JIREČEK, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, II Theil, pp. 1-80, p. 68: *Cernuc de Zambara*. Zara 1247

Zanbara, Temesvarinum esse dicitur

Oricum, apariția denumirii de **Zanbara** este surprinzătoare pentru că pe aceeași pagină³⁶, la nota **b**), Severinus citează³⁷ *Tab[ula]*. nr. 20³⁸ din impunătorul atlas a lui Johann David KÖ(H)LER, *Descriptio Orbis Antiqui in XLIV. Tabulis*³⁹ publicat la Nürnberg în jurul anului 1720. Dar, pe această hartă³⁸ (vezi **Anexa IV**), care este realizată stângaci de Christoph WEIGEL *der Ältere* prin folosirea aproximativă a anticelor informații ptolemeice⁴⁰, găsim inscripționat foarte clar **Zurobara**⁴¹ (și nu **Zanbara**!)⁴²:

Deci, putem lesne bănuî **o nouă greșeală** fără a putea identifica și autorul ei; este oare acesta SEVERINI János ori Wilhelm Gottlob SOMMER³⁴*, tipograful din Leipzig al lucrării *Pannonia veterum monumentis illustrata cum Dacia Tibissana*? Răspunsul⁴³ la această întrebare are mai puțină importanță. Important este **să eliminăm**, de acum înainte, denumirile **Zanbara / Zambara** din **discursul științific** și **din spațiul public**. Vom reuși oare?⁴⁴

-Constantin JIREČEK, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, Dritter Theil (Schluss); pp. 1-71: A) Vornamen, b) Slavische Vornamen in den alten Städten Dalmatiens im X.-XV. Jahrhundert, pp. 65-80; p. 69: **Zambara**, **Zanbara**, *Nobiles von Zara* (i.e. Zadar, HR) ... (atestați documentar între 1134-1247 -n.m.).

-Vitaliano BRUNELLI, *Storia di Zara. Il commune in sultinire dei tempi di mezzo*, în *Archivio storico per la Dalmazia*, pubblicazione mensile fondata da Antonio CIPPICO, Senatore del Regno, Direttore: Arnolfo BACOTICH, Volumi XIX-XX, Fascicoli 110, Roma, MCMXXXV (i.e. 1935 -n.m.), pp. 55-87; p. 79: ... **Zambara**, **Zanbara**.

³⁴ Ioannis SEVERINI Hvgari, *Pannonia veterum monumentis illustrata cum Dacia Tibissana* (sic!), Lipsiae (i.e. Leipzig, DE), Apvd Wilh.[el-mvm] Gottlob.[vm] SOMMERVM (i.e. Wilhelm Gottlob SOMMER* -n.m.), MDCCLXX (i.e. 1770 -n.m.), [16] + 379 + [5] pg.

* **Wilhelm Gottlob SOMMER** [* ?; † ?]; tipograf, editor și librar activ la Leipzig în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (~1768-'94).

³⁵ *Ibidem*, Liber I. *De Geographica Pannoniae descriptione*, Capvt. XV, p. 41 (**Anexa III**): *Vrbes in prouincia Temesiensi fuerint Arcidaua, Centum putea ... Bersouia: Tibiscum, vrbs, apud Szegedinum, veteriore in ripa inuestigaueris Zanbara, Temesvarinum esse dicitur*: (sb.m.) ... (vezi **Anexa III**).

³⁶ *Idem* (vezi **Anexa III**).

³⁷ sub forma *Io.[anne] Dau.[ide] Koeler descrip.[tio] Orb.[is] Ant.[iqvi] Tab.[ula]* 20. Oricum, din conținutul textului este foarte clar că SEVERINI János a avut în mână și a cercetat atent harta *Regiones Danubianae Pannoniae Dacia Moesiae, cum Vicino Illyrico*³⁸.

³⁸ *Tabula XX: Regiones Danubianae Pannoniae Dacia Moesiae, cum Vicino Illyrico studio Christoph: Weigelii**. Norimbergæ (i.e. Nürnberg, DE - n.m.). Hartă dublă în culori, dimensiunea 480 x 390 mm (**Anexa IV**).

* **Christoph WEIGEL**, *der Ältere / cel bătrân* [* 9.11.1654, (Markt)Redwitz, Egerland zur Welt; † 5.02.1725, Nürnberg]; gravor, negustor de obiecte de artă și editor, a lucrat în Frankfurt am Main, Wien și Augsburg înainte de a se stabili la Nürnberg în anul 1698.

³⁹ *Descriptio Orbis Antiqui in XLIV. Tabulis* exhibita a Io.[anne] Davide Koelero (i.e. Johann David KÖ(H)LER* -n.m.), Hist.[oriarum] et Polit.[ices] P.[rofessore] P.[ublico] Altdorfino (i.e. Altdorf, DE -n.m.) studio atque opera Christophori Weigelii (i.e. Christoph WEIGEL - n.m.), Norimbergæ (i.e. Nürnberg, DE -n.m.), cum Privilegio Sacrae Caesareae Majestatis, [fără an; ~1720]; atlasul conține 44 de hărți duble în culori.

* **Johann David KÖ(H)LER** [* 18.01.1684, Colditz; † 10.03.1755, Göttingen]; profesor universitar de logică și istorie la universitățile din Altdorf și Göttingen, numismat (monede romane), a fost interesat de heraldică, genealogie și arme vechi, editor (mai multe informații sunt disponibile la http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_David_K%C3%B6hler / accesat 11.10.2010).

⁴⁰ Christoph WEIGEL *der Ältere* nu a înțeles principiile enunțate de Ptolemeu în *Geographikē hyphēgesis* pentru a realiza o hartă folosind coordonatele din aceeași lucrare. Probabil că Weigell doar a copiat, destul de stângaci, una dintre hărțile ptolemeice care circulau în epoca sa.

⁴¹ În cadrul acestui studiu, prezintă mai puțină importanță faptul că, de exemplu, **Zurobara** sau **Dierna** sunt localizate greșit de Christoph WEIGEL în Crișana iar **Tibiscum** este situat eronat la confluența râurilor Mureș și Tisza.

⁴² Cum se pot transforma literele **URO** → **AN** este un mister pentru mine! Pentru că lingvistic este imposibil, suntem forțați să presupunem o greșeală de editare a manuscrisului lui SEVERINI János.

⁴³ Personal, înclin să cred că Wilhelm Gottlob SOMMER, sau cineva din *officina Sommeria*, este autorul³⁴ confuziei **Zurobara**/**Zanbara**.

⁴⁴ Personal, am mari îndoieli; un mit înrădăcinat deja în conștiința populară este greu de înlăturat.

Concluzii

- de-a lungul istoriei, în Banatul istoric, **nu a existat** o localitate numită **Zambara**.
- denumirea de **Zambara** pentru Timișoara "antică" nu este atestată înainte de sfârșitul deceniului șapte al secolului al XVIII-lea (i.e. 1779²²/1780).
- numele de **Zambara** apare în urma unei greșeli făcute în anul 1776¹⁷ sau 1779²²/1780 (o citare greșită ori o eroare a traducătorului sau o eroare tipografică).
- de asemenea, numele de **Zanbara** apare în urma unei greșeli (eroare tipografică?) făcute în anul 1770.
- Zambara** a reușit să se impună fraudulos drept nume al orașului Timișoara în antichitate deoarece **nimeni (!)** **nu a avut curiozitatea** să cerceteze împrejurările în care acest nume a apărut în urmă cu peste 230 de ani și toți intelectualii (istorici, lingviști, geografi etc.) s-au mulțumit doar cu simpla afirmare a acestui fapt. Excepția, numită G. POSTELNICU (1931), a fost pur și simplu ignorată.
- nu poate exista o identitate **Zambara** ≡ **Zurobara** pentru că o greșeală din secolul al XVIII-lea nu poate fi suprapusă unei realități din secolul al II-lea dHr.
- asistăm la un paradox; o greșeală din veacul luminilor (**Zambara**) a reușit să se impună deja în detrimentul unei realități antice (**Zurobara**)⁴⁵.
- toți cei care se vor încapățâna să folosească în continuare denumirea de **Zambara** / **Zanbara** drept nume al orașului Timișoara în antichitate nu vor face altceva decât să se descalifice intelectual.

Sorin FORȚIU

Spl. Nicolae Titulescu

nr. 10A, sc. B, ap. 28

TIMIȘOARA - 300158

Tel. / Fax: (004)0256491181

E-mail: mbusiness@banat.ro

Web: <http://www.banat.ro>

Note:

- 1] Toate citările sunt menționate prin folosirea scrisului *italic*. Dacă în acest citat exista deja ceva subliniat cu scris *italic*, am recurs la folosirea scrisului normal pentru a indica acest lucru.
- 2] Am folosit abrevieri standardizate ale numelui unor țării conform codului ISO 3166-1 și ISO 3166-1-alpha-2.
- 3] Toate sursele citate de pe Internet au fost reverificate la data de 11.10.2010.

Abrevieri:

i.e. = id est (l.l.) / *asta este* sau *în alte cuvinte*

n.m. = nota mea

sb.m. = sublinierea mea

⁴⁵ O simplă căutare pe <http://www.google.ro/> ne arată un "avans" de aproape de 6 ori mai mare al rezultatelor găsite pentru denumirea **Zambara** față de **Zurobara**.

ANEXA I⁴⁶

an	autor	observații
1770	Ioannis Severini Hvgari ⁴⁷	<i>Vrbes in provincia Temesiensi fuerint Arcidaua, Centum putea ... Bersouia: Tibiscum, vrbs, apud Szegedinum, veteriore in ripa inuestigaueris Zanbara, Temesvarinum esse dicitur ...</i>
1779 1780 1880 ⁴⁸ 1882 ⁴⁹ 1926 ⁵⁰ 1984 2006	Francesco Grisellini ⁵¹	<i>Auch gedenken die Erdbeschreiber noch einer andern Stadt Zambara, von welcher einige behaupten, daß es nach verschiedenen Namensveraenderungen, das heutige Temeswar ist. (12) / Geografii mai amintesc și un alt oraș, Zambara, despre care unii afirmă că după ce a schimbat mai multe nume – ar fi Timișoara de astăzi¹². (12) Joan.[nis] Severini [Hongari.] Panonnia Veter.[vm] (și Vandalica (sic!) la nota 22 -n.m.) mon.[vmentis] illustrata [cvm Dacia Tibissana.] lib.[er] I. cap.[vt] 15. p. 41. Zambara führte den Namen Bequey (sic!) von dem vorbeifliessen den Flusse Begh. ... [p. 15] ... die Gegend von Bequey gestommen, (37) ... [nota] (37) Ist Temeswar. / Zambara purta numele de Bequey de la râul Bega ... în ținutul de la Bequey³⁷ ... ([nota] ³⁷ în prezent, Timișoara) ...</i>
1781	Franz Josef Sulzer ⁵²	<i>... Zambara, das heutige Temeswar, ... (f) (il citează pe Grisellini pentru această informație)</i>
1785	Johann Hermann Dielhelm ⁵³	<i>... Temesvar (Temesvarium, Temesium, Zambara, Bequay (sic!), Temesburg ...</i>
1818	Joseph MARX, Freyherrn von Liechtenstern ⁵⁴	<i>Der hauptort dieses Comitats ist die königl. freye Stadt und Festung Temeschwar ... am Flusse Bega, nach dessen Nahmen die unter den Römern Zambara genannte Stadt von den hier aus Servien zuerst eingewanderten Slaven in Begnay umgeändert wurde.</i>
1819 1826	Johann Baptist Schels ⁵⁵	<i>... Zambara (Temeswar) ...</i>
1844	PALUGYAY Imre ⁵⁶	<i>..., Temesvár Zambara, ...</i>
1845	Heinrich August Pierer ⁵⁷	<i>Temeschwar (Temeswar) ... ist das alte Zambara in Dacia riparia; ... (după Grisellini)⁵⁸</i>
1845	Bárány Ágoston ⁵⁹	<i>... Zambara – a' mai Temesvár' romai neve, - Bequei - (Begei) nevet viselt a' Bege-folyótól ... (il</i>

⁴⁶ Sunt sigur că această listă este mult mai lungă și cuprinzătoare! Din păcate, nu am avut acces la întreaga bibliografie străină care ar fi fost necesară a fi consultată pentru a o completa. Oricum, cu peste 60 de surse independente, lista este relevantă.

⁴⁷ Ioannis SEVERINI Hvgari, *Pannonia veterum monumentis illustrata cum Dacia Tibissana, Lipsiae, Apvd Wilh.[elvm] Gottlob.[vm] SOMMERVM (i.e. Wilhelm Gottlob SOMMER -n.m.), MDCCLXX (i.e. 1770 -n.m.), [16] + 379 + [5] pg.; Liber I. De Geographica Pannoniae descriptione, Capvt. XV, p. 41 (Anexa III).*

⁴⁸ Melentie DRĂGHICI, *Descrierea Banatului de Grisellini. Traducere escerptioă, în ziarul Luminătorul din Timișoara, anul I, 1880, nr. 17-21, nr. 46-50, 52-65; II, 1881, nr. 56-68.*

⁴⁹ *Descrierea Banatului de Grisellini.* Tradusă de Meletiu DRĂGHICI, Timișoara, 1882, 102 pg. (prima versiune parțială în limba română -n.m.).

⁵⁰ Francisc GRISELINI, *Istoria Banatului Timișan*, Traducere din limba germană de Nicolae BOLOCAN, Asociația culturală din Banat, Editura Tipografiile Române Unite, București, 1926, 320 pg. + 5 hărți (prima traducere integrală în limba română -n.m.).

⁵¹ Franz GRISELINI ..., *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte, Erster Theil și Zweyter Theil* (vol. I-II), im Verlage bey Johann Paul KRAUß, Wien, (1779) 1780, VI + 302 + 135 pg. + 8 planșe + 1 hartă; *Erster Theil* (vol. I), p. 5, 14.

Francesco GRISELINI, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de Costin FENEȘAN, Editura Facla, Timișoara, 1984, 336 pg. + o hartă (ediția a II-a revăzută, Editura de Vest, Timișoara, 2006, 316 pg. + o hartă, ISBN (10) 973-36-0422-4, ISBN (13) 978-973-36-0422-8), p. 33, 36.

⁵² Franz Josef SULZER, *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist: der Walachey, Moldau und Bessarabiens, im Zusammenhange der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen ... Des ersten oder geographischen Theils, Erster Band*, Wien, Bey Rudolph GRÄFFER, 1781, [35] + 464 + [2] pg. + o hartă; p. 181.

⁵³ J.(ohann) H.(ermann) D.(IELHELM), *Antiquarius des Donau-Stroms oder Ausführliche Beschreibung dieses berühmten Stroms, von seinem Ursprung und Fortlauf: bis er sich endlich in das schwarze Meer ergießet; nebst allen daran liegenden Festungen, Städten, Markt-flecken, Dörfern, Klöstern und hineinfließenden Flüssen; bis verflossene 1784. Jahr accurat beschreiben; Zum Nutzen der Reisenden und andern Liebhabern zusammen getragen und ans Licht gestellt*, Frankfurt am Mayn, 1785, bey den Gebrüdern van Düren, 878 pg. (mit zwey Landcharten); p. 705 (apud Gerhardt HOCHSTRASSER, *Historische und Philologische Untersuchung des Ortsnames Temeschburg - Temesvár - Timișoara*, Editura Eurobit, Timișoara, 2001, 72 pg.; p. 43).

⁵⁴ Joseph MARX Freyherrn von Liechtenstern, *Handbuch der neuesten Geographie des Österreichischen Kaiserstaates, Dritter Theil*, Wien, bey B. Ph. BAUER, 1818, 1207-1956 (749) pg.; p. 1452.

⁵⁵ J.(ohann) B.(aptist) SCHELS, *Geschichte der Länder des österreichischen Kaiserstaates, Erster Band: Zeitraum von der Urzeit bis zur Niederlage der Cimbrer und Teutonen, im Jahre 101 vor Christi Geburt.*, Wien, Im Verlage von J. G. HEUBNER, 1819, VIII + [2] + 473 + [2] pg.; p. 189; reluat de Schels în *Geschichte des süd-östlichen Europa unter der Herrschaft der Römer und Türken*, Erster Band. ..., Wien, 1826, Im Verlage bey J. G. HEUBNER, Gedruckt bei Anton STRAUß, [6] + 371 pg.; p. 26: **Zambara** (Temeswar) ... **Ziridava** (Herrmannstadt) (fals! -n.m.) ...).

⁵⁶ Ifj.[ú] [nagypalugyai és bodafalvi] PALUGYAY Imre, *Megye-Rendszer hajdan és most. Törvény-történet-oklevelek-'s egyéb rokon kútfők után előadva*, Első Kötet: Megye - Alkotmány, Pest, HECKENAST Gusztáv Tulajdona, MDCCCXLIV (i.e. 1844 -n.m.), XVI + [4] + 216 pg.; p. 101.

⁵⁷ H.[einrich] A.[ugust] PIERER, *Universal-Lexikon der Gegenwart und Vergangenheit oder neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe ...*, Zweite, völlig umgearbeitete Auflage (Dritte Ausgabe), Einunddreizigster Band. *Taurobolion – Tromm*, Altenburg, H.[einrich] A.[ugust] PIERER, 1845, 510 pg.; p. 31.

⁵⁸ Pentru că doar Grisellini folosește și forma coruptă *Dacia riparia* pentru *Dacia Ripensis* (Francesco GRISELINI, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de Costin FENEȘAN, Editura Facla, Timișoara, 1984, 336 pg. + o hartă (ediția a II-a revăzută, Editura de Vest, Timișoara, 2006, 316 pg. + o hartă, ISBN (10) 973-36-0422-4, ISBN (13) 978-973-36-0422-8), p. 29: *Banatul Timișan* (fals! *temeswarer Bannat* în original -n.m.), așa cum se prezintă astăzi, forma odinioară o mare întindere de pământ din acea parte considerabilă a regatului Daciei, numită după cucerirea romană [Dacia] riparia sau [Dacia] ripensis.).

⁵⁹ [Debreczeni] BÁRÁNY Ágoston, *Torontálvármegye hajdana*, [Első Rész], Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' betüivel, 1845, IV + 162 + [2] pg.; p. 60.

1848		invocă pe Grisellini)
1853 1995	Johann N. Preyer ⁶⁰	... se amintește și de un oraș Zambara , care după unele afirmații pare să fie Timișoara de azi. ... În perioada avarilor, Zambara (Timișoara) pare să se fi numit Beguey.
1854	Allgemeine deutsche Real-Encyklopädie ⁶¹	T.[emesvar] soll schon zur Zeit der Eroberung Daciens durch die Römer unter dem Namen Zambara bestanden und unter den Avaren Beguey geheissen haben.
1855	Friedrich Firnhaber ⁶²	Ob Temesvár das alte Zambara (Severini W.[etus] Pannonia) sei, ob dies später zur Zeit der Avaren Bequey hiess, wird wohl nie ergründet werden können.
1860	Hermann Julius Meyer ⁶³	T.[emesvar] ist das feste Zambara der Römer, welche das Banat zu einer römischen Provinz (Dacia Ripensis) machten.
1860	William Duckett ⁶⁴	TEMESWAR, ville libre et place forte du comitat de Temes ... Au temps de la conquête de la Dacie par les Romains, Temeswar existait déjà, sous le nom de Zambara ; sous la domination des Avars, elle porta le nom BEGUEY; ...
1860 1986	Hunfalvy János ⁶⁵	Temesvár helyén némellyek szerint a római gyarmat Zambara s az avarok Beguey nevű szállása volt.
1861	Pieter Gerardus WITSEN GEYSBEEK ⁶⁶	ZAMBARA , oude naam der in het hongaarsche comitaat Temesch gelegende hoofdstad Temeswar.
1861	Leonhard Böhm ⁶⁷	Auch gedenken die Geschichtschreiber noch einer andern Stadt, die als „ Zambara “ (sic! Severini amintește de Zanbara ³⁵ -n.m.) schon zur Römerzeit ¹⁴) dann zur Zeit der Morawanherrschaft als „Beguey“ d.[as] i.[st] Bega-stadt existierte ¹⁵), von welcher Einige behaupten, dass es nach verschiedenen Namensveränderungen das heutige Temesvár ist. ... Es möge uns gestattet werden, über den Ursprung der Namen Zambara (Temesvár) Beguey einige – Hypothesen aufzustellen. 14) Philip.[pi] Cluvarii (sic! Cluverii -n.m.) introd.[uctionis] in univ.[ersam] geogr.[aphiam] tam vet.[erem] quam nov.[am ...] aucta studio et opera Jo[h]an.[nis] Bunonis; Brunsvigae 1762. – Joan.[nis] Severini Pannonia [veterum] monvmentis illvstrata cvm Dacia Tibissana] 15) Grisellini nach Severin.[i] Pannonia Franc.[ica] et Marahanica. (fals!) ⁶⁸
1861 1872	Johann Heinrich Schwicker ⁶⁹	Nebst andern Städten wird von den alten Schriftstellern auch Zambara erwähnt, welches nach einigen Angaben das heutige Temesvar sein soll. ... Zambara führte den Namen Beguey von vorbeifließenden Flusse Beg.
1868	Böhm Lénárt ⁷⁰ (i.e. Leonhard Böhm)	Zambara (Temesvár) ^{12/12} Bárány [Ágoston,] Toront.[álvármegye] Hajd.[ana,] I, 26-27 (sic! p. 60). Kovasics (i.e. Martin Georg KOVACHICH?) és [Ignaz Aurelius] Fessler ⁷¹ után (fals! Bárány il citează, de fapt, pe Grisellini -n.m.). ... Beguey (a romai Zambara) így nevezetve a melletteelfolyó Beg-től (Bega) és Morissem-től a Maros mellett.
1874	Carl Goof ⁷²	

Idem, Temesvármegye emléke, Nagy-Becskerek, PLEITZ Pál' betüivel, 1848, 253 pg.; p. 103.

⁶⁰ Johann N. PREYER, Bürgermeister der Königl.[ichen] Freistadt Temesvár, Monographie der königlichen Freistadt Temesvár, Mit Drei Plänen, Temesvár, In commission bei RÖSCH & Comp., 1853, IV + [2] + 186 pg.; p. 1, 2.

Johann N. PREYER, Monographie der königlichen Freistadt Temesvár / Monografia orașului liber crăiesc Timișoara, (ediția a II-a, bilingvă) Traducere de Adam MAGER și Eleonora PASCU, Prefață de Eleonora PASCU, Postfață și note de Dr. Ioan HAȚEGAN, Editura Amar-cord, Timișoara, 1995, 302 pg. + 2 hărți, ISBN 973-96667-6-0; p. 24/149, 25/150, Nota 2: Identificarea propusă: **Zambara** = Beguey = Timișoara nu a putut fi demonstrată științific. Vezi discuția din postfață (pp. 289-291; aici sub anul 1995 -n.m.).

⁶¹ Allgemeine deutsche Real-Encyklopädie für die gebildeten Stände - Conversations-Lexikon, ..., In funfzehn Bänden, Vierzehnter Band: Seelen-heilkunde bis Thein, Leipzig, F.[riedrich] A.[rnold] BROCKHAUS, 1854, 804 pg.; p. 730.

⁶² [Friedrich] FIRNHABER prezintă monografia lui Preyer Johann, Bürgermeister der k.[öniglichen] Freistadt Temesvár, Monographie der könig-l.[ichen] Freistadt Temesvár ... în Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen, Herausgegeben von der histo-rischen Commission der kaiserlichen Akademie der Wiessenschaften in Wien ..., N° 15, 1855 (Fünfter Jahrgang), Wien, I. Literatur, pp. [337]-342; p. 337.

⁶³ [Hermann Julius] MEYER's Neues Conversations-Lexikon [für alle Stände]. Original-Ausgabe, Vierzehnter Band: Schminke - Tscherkassy, Hildburghausen und New-York, Druck und Verlag des Bibliographischen Instituts, 1860, 1164 pg.; p. 926.

⁶⁴ W.[illiam] DUCKETT [Fils], Dictionnaire de la conversation et de la lecture inventaire raisonné des notions générales les plus indispensables a tous Par une société des savants et de gens de lettres sous la direction de ..., Seconde édition ..., Tome seizième [Sax-Zym], Paris, Librairie de Firmin DIDOT Frères, Fils et Cie, MDCCCLX (i.e. 1860 -n.m.), 1064 pg.; p. 492.

⁶⁵ HUNFALVY János (irta), rajzolta ROHBOCK Lajos (Ludwig), Magyarország és Erdély eredeti képekben, Első szakasz: Magyarország, Második Kötet, Darmstadt, 1860 (sau 1863? -n.m.), Kiadja es nyomatja LANGE Gusztáv György, LAUFFER és STOLP bizománya Pesten, (Hasonmás kiadás: Európa Könyvkiadó, Budapest (Békéscsaba, Kner), 1986, ISBN 963-07-3861-9 b.), 427 + [4] pg.; p. 317.

⁶⁶ P.[ieter] G.[erardus] WITSEN GEYSBEEK, Algemeen noodwendig woordenboek der zamenleving, ..., VZE-ZYW, Amsterdam, Gebroeders DIEDERICH, 1861, [2] + 4981-5500 pg.; p. 5285.

⁶⁷ Leonhard BÖHM, Geschichte des Temeser Banats, Erster Theil. Mit einer Karte des Banats, Leipzig, Verlag von Otto WIGAND, 1861, XIV + 415 pg.; pp. 8-9.

⁶⁸ De Pannonia Francica et Marahana este Liber IX (pp. 332-357) în lucrarea lui Ioannis SEVERINI iar Francesco GRISELINI citează clar^{19, 20} lib.[er] I. cap.[itulu] 15. p. 41.

⁶⁹ Joh.[ann] Heinr.[ich] SCHWICKER, Geschichte der Temeser Banats. Historische Bilder und Skizzen, Grosz-Becskerek, Verlag von Fr. P. BETTELHEIM, Pleitz's Buchdruckerei in Gr.[os]z-Becskerek, 1861 (zweite ausgabe/ediția a II-a, Pest, Ludwig AIGNER, 1872), XII + [6] + 470 + [2] pg.; pp. 13-14, 27.

⁷⁰ BÖHM Lénárt, Dél-Magyarország vagy az ugynevezett Bánság külön történelme, Első kötet, Pest, EMICH Gusztáv tulajdona, 1868, VI + [2] + 314 + VII + [3] pg.; p. 32, 402; pp. 67-68.

⁷¹ Ignaz Aurelius FESSLER, Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen, 10 vol., Leipzig, 1815-'25 ?

1882	Karl Schäffer ⁷³	Ki építette e [Temesvár] várost s ki lakta először? ... Krisztus születése előtt itt „dákok“ laktak, kik, miután a rómaiak által (a 101- és 103-ik években) legyőzettek, római várossá lőn. Akkori neve Zambara volt.
1884	Samuel Orgelbrand ⁷⁴	T.[imișoara -n.m.] jest starozytném Zambara w Dacia riparia; ... (după Grisellini) ⁵⁸
1898	Heinrich Blasek ⁷⁵	Temesvár. Im Jahre 101 n. Chr. wurde die Pflanzstadt Zambara in der Provinz Dacia ripensis gegründet.
1900	Berkeszi István ⁷⁶	Egyik római gyarmat – Zambara – éppen Temesvár helyén vagy közelében állott ...
1902	Friedrich Pichler ⁷⁷	... Zambara Temesvar ...
1904	George Popovici ⁷⁸	Localitățile cunoscute din timpul Romanilor în părțile banatice sunt: ... Zambara sau Zombara (Timișoara) ...
1906	BODOR Antal ⁷⁹	... Zambara (valószínűleg a mai Temesvár helyén,) ...
1909	Bodor Antal ⁸⁰	... Beguey (a római Zambara s a mai Temesvár) ...
1914	Szentkláray Jenő ⁸¹	A rómaiak állomásai elkerülték ezt a helyet (i.e. Temesvár -n.m.) s inkább Temes vármegye déli és keleti vidékein találhatók. Zambara a Peutingerféle mappa (fals!) után készült római térképen (fals!) jobban észak felé, balkézről esik Temesvártól; ... Temesvár rómaisága tehát nem többé a délmagyarországi történetkutatás érdekes kérdései közé.
1914	Ortvay Tivadar ⁸²	Ptolemeus Zurobarája (Zambara , Zarubara) csakugyan Temesvárra vonatkozhatik.
1921	Iosif Knezy ⁸³	Pe timpul Avarilor Zambara -Timișoara să numia Beguey.
1924	Traian Simu ⁸⁴	Zurobara . Se pare că a fost întemeiată între cartierul Mehala și Cetatea Timișorii. La 1854 cu ocaziunea explozării unei magazine de praf de pușcă situată în partea locului, s'au desgrupat mai multe cărămizi, precum și alte suveniri romane, ceea ce a întărit părerea arheologilor, că vechea cetate de pe vremuri: Zurobara , aici se înălțase. ... Istoricul Leonard Bohm (i.e. Leonhard BÖHM în 1861 -n.m.) amintește Zurobara și cu numele de Zambra ori Beguey, socotindu-se de unii că ultima numire ar fi de origine Avară.
1925	Emanuil Ungureanu ⁸⁵	... dela Goți a căpătat Civitas-Romana — Timișoara de astăzi — numele de " Zambara ", — iar râul Beghei de astăzi, numele de " Begvei ".
1930	anonim ⁸⁶	[anul] 103 a căzut Dacia definitiv, Orașele colonizate de Romani erau atunci cele următoare, situate în Banat: ... Timișoara de azi, orașul Zambara În timpul Avarilor orașul Zambara a fost numit Beguey.
1931	G. Postelnicu ⁸⁷	Despre Zambara nu se pomeneste nimica [în sursele antice -n.m.] și probabil că e numai numele schimonosit al Zurobarei .

⁷² Carl GOOß, *Studien zur Geographie und Geschichte des trajanischen Daciens*, Hermannstadt (i.e. Sibiu -n.m.), 1874 (în *Programm des evangelischen Gymnasiums in Schässburg und der damit verbundenen Lehranstalten*, Schuljahr 1873/74, nr. 8°).

⁷³ SCHÄFFER Károly / Karl SCHÄFFER, *Temesvár sz. kir. Város Rövid helyrajza / Kurzgedrängte Monografie der königl. Freistadt Temesvár* (bilingv -n.m.), Temesvár, Nyomatott STEGER Ernő-féle könyvnyomdájában, 1882, 68 pg.; p. 9/10.

⁷⁴ Samuel ORGELBRAND, *Encyklopedyja powszechna S. Orgelbranda: nowe stereotypowe odbicie*, Vol. 11-12, Nakł., druk i własność S. Orgelbranda Synów, 1884; p. 338.

⁷⁵ Beiträge zur Geschichte der k.[aiserlich] u.[nd] k.[öniglich] Genie-Waffe: Nach den vom k.[aiserlich] u.[nd] k.[öniglich] Obersten des Genie-Stabes Heinrich BLASEK hin-terlassenen Manuscripten und Vorarbeiten, Hrsg. von der Redaktion der "Mittheilungen" im k.[aiserlich] u.[nd] k.[öniglich] technischen Militär-Comité, Wien, 1898, p. 736.

⁷⁶ Dr. BERKESZI István, *Temesvár szabad királyi város kis monographiája ...*, Temesvár, 1900, Nyomott UHRMANN Henrik Könyvnyomdájában, [1] + 202 + [17] pg. + o hartă; p. 2.

⁷⁷ Friedrich PICHLER, *Austria romana: Geographisches Lexikon aller zu Römerzeiten in Österreich genannten Berge, Flüsse, Häfen, Inseln, Länder, Meere, Postorte, Seen, Städte, Strassen, Völker*, vol. II, E. Avenarius, Leipzig, 1902, 442 pg.; p. 53.

⁷⁸ Dr. Theol. George POPOVICI, *Istoria Românilor Bănățeni*, Editura autorului, Lugoj, 1904, 422 pg.; p. 52.

⁷⁹ Dr. BODOR Antal (BELLAI József közreműködésével), *Temesvár és Délmagyarország multja, jelen közállapotai és turistikai leírása* = Az Al-duna uti kalauzával, 60 képpel. 3 megye és Temesvár térképével, MORAVETZ testvérek kiadása, Temesvár, [fără an; 1906?], VIII + 328 pg.; p. 9.

⁸⁰ Dr. BODOR Antal (& BELLAI József), *Temesvár és Délmagyarország. Multja, jelen közállapotai és turistikai leírása* = Az Alduna (sic! Al-Duna -n.m.) uti kalauzával, Moravetz testvérek kiadása, Temesvár, 1909(?), VIII + 328 pg. + 3 magye és Temesvár térképével; p. 13.

⁸¹ SZENTKLÁRAY Jenő*, *Temesvár története*, în BOROVSZKY Samu & all, *Magyarország Vármegyéi és Városai ... Encziklopédiája: Temesvár, Országos Monografia Társaság*, Budapest, [fără an; >.04.1912; 1914?], 294 pg.; pp. 1-110; p. 1.

* SZENTKLÁRAY Jenő [* 22.01.1843, Vranjevo, RS / Aracs (l.m.), Arač (l.s.), în fostul Torontál vármegye; † 12.10.1925, Timișoara]; preot Romano-Catolic și istoric maghiar cu accente naționaliste specifice epocii în care a trăit.

⁸² ORTVAY Tivadar, *Temes vármegye és Temesvár város története. A legregibb időkől a jelenkorig*, PESTY Frigyes irodalmi hagyatékának felhasználásával, Hiadja a M.[agyar] Tud.[ományos] Akadémia anyagi támogatásával Temes vármegye és Temesvár város Községe, Első kötet: Első könyv: Óskor, Budapest, 1914, 248 pg.; pp. 69-71; pp. 70-71.

⁸³ (Lt. colonel) Iosif KNEZY, *Istoricul cetății Timișoara. Perla Banatului. Cu diferite gravuri și 3 hărți*, Ediția I, Timișoara, 1921, 104 pg.; p. 10.

⁸⁴ Traian SIMU, *Drumuri și cetăți romane în Banat*, 1924, Editura și tiparul primului Institut de arte grafice „Tipografia Națională”, Lugoj (Banat), 70 pg. + o hartă; p. 47.

⁸⁵ Emanuil UNGUREANU*, *Origina (așa!) și trecutul orașului Timișoara. Monografie*, Institutul de arte grafice "Cartea Românească" - sucursala Timișoara, [fără an; 1925? -n.m.], 36 pg.; p. 4.

* Emanuil UNGUREANU / UNGURIANU [* 1.01.1846, Satchinez; † 28.03.1929]; avocat, bancher și filantrop bănățean.

⁸⁶ Dosar Nr. 4 / 1930 ... referitor la Studiul monografic al Or.[așului] Timișoara (fragment) ... aflat la Direcția județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Fond Primaria municipiului Timișoara, File 248; p. 1.

⁸⁷ G. POSTELNICU, *Originea orașului Timișoara*, publicat în revista *Analele Banatului*, an IV, nr. 2-4, fasc. 5 (aprilie - decembrie 1931), pp. 189-194; p. 189.

1934	Franz Binder ⁸⁸	Zur Zeit der Awaren soll Zambara , Bequey (sic!), nach dem Flusse Begh oder Bega genannt worden sein.
1935	Ioan Lotreanu ⁸⁹	Se crede că [Timișoara -n.m.] s'a zidit în timpul Romanilor și că ar fi identică cu colonia romană „ Zambara ”. Ptolemeu încă amintește prin secolul II d. Ch. despre o „ Zurobara ”, care nu poate fi decât Timișoara.
1936 1937	Nicolae Ivan ⁹⁰	La locul unde se află azi Timișoara se crede că s'ar fi găsit încă de pe vremea Dacilor o localitate numită Zambara . Istoriograful (sic!) Ptolomeu pomeneste acest nume (fals!) în sec. II. î. (fals!) de Cr.
1939	<i>La Vie urbaine</i> ⁹¹	Parmi les villes-colonies de l'époque où les Romains occupaient l'Imperium Dacia, l'agglomération de Zambara , dite plus tard Beguey, Temesvar, Timisoara, figurait sur la première carte.
1941	Traian Simu ⁹²	Timișoara, pe vremea dacilor, s-a numit Zurobara , iar pe timpul goților Zambara .
1943 2003	Nicolae Ilieșiu ⁹³	Pe locul unde e azi Timișoara, sau în nemijlocita ei apropiere, a fost în epoca romană, castrul militar Zambara , Zurobara .
1946	Cornel Groșorean ⁹⁴	Că cetatea veche avară, Beguei, ori cea romană: Zambara (Zurobara), Timișoara de azi, a mai existat oare, nu se știe.
1966	Nikolaus Engelmann ⁹⁵	... Zambara -Temeswar ...
1969	Aurel Țintă ⁹⁶	... o ipoteză care nu poate fi neglijată este aceea că Timișoara ar fi o dezvoltare a străvechii Zurobara , fapt neconfirmat încă de nici un izvor de orice natură, dar nici infirmat de vreunul din ele.
1977 1978	Monica Barcan, Adalbert Millitz ⁹⁷	Heinrich KEMATMÜLLER ... carried on many archaeological diggings in search of the Zambara Roman camp. Allegedly the syllable ar in the word Zambara or Zurobara suggests the presence of the Dacian element meaning water.
1980	Mircea Mușat & all ⁹⁸	
1980	Octavian Dogariu, Octavian Gog ⁹⁹	• tradiția privind existența dacicului Zambara , pomenit de geograful Ptolemeu (fals! Ptolemeu menționează doar Zurobara -n.m.) și preluată în scrieri de majoritatea celor care s-au ocupat de trecutul orașului [Timișoara].
1990	Lygia Négrier-Dormont ¹⁰⁰	Le site de Timisoara se trouve à l'endroit où existait naguère, sous l'occupation romaine (début 106 n.è.) le Castrum Zurobara (ou Zambara), décrit (fals!) dans la Tabula Peutingeriensis.
1994	Anton Zollner ¹⁰¹	Alle Autoren sind sich einig, daß es in der Zeit, als die Römer Dazien in ihre Provinz verwandelt hatten, auf dem Gebiet Temeschburgs oder in seiner Nähe einen Wehrbau mit dem Namen Zurobara oder Zambara gab. Auf der von Conrad Celtis entdeckten „Tabula Peutingeriana“ (eine römische Straßenkarte aus dem 4. Jahrhundert, die nach dem Humanisten Konrad Peutinger benannt wurde) befindet sich Zambara in der Nähe der heutigen Ortschaft Jahrmarkt (amtlich: Giarmata). Laut Dr. Nicolae Iliesiu wurde während der Völkerwanderung von den Awaren an Stelle des zerfallenen Zambara die Festung Beguey errichtet, die ihren Namen vom Temesch-Arm Bega (Begh), an dessen Ufern sie stand, erhielt. Eigentlich war Beguey von den zwei armen der Temesch, die ihr Flußbett ständig verlagerten, eingeschlossen. Diese waren nämlich die Große Temesch (der heutige Fluß Temesch) und die Kleine Temesch, die auch Begh oder Begej genannt wurde (der heutige Bega-Kanal). Karl Kraushaar vertritt auch die Meinung, daß der Keim des heutigen Temeschburg Beguey und nicht Zambara war und bezieht sich dazu auf Johann Nepomuk Preyers „Monographie der königlichen Freistadt Temesvár“.
1994	Radegunde Täuber ¹⁰²	Lateinische Inschriften auf Steintafeln, Karten u. a. Dokumente führen hingegen Namen an, die

⁸⁸ (Oberst b. R.) Franz BINDER, *Alt-Temeswar. Geschichtliche Entwicklung – Historische Bauwerke Gebäude und Denkmäler – Das Volksschulwesen*, Verlag der Deutschen Buchshandlung, Timișoara - Temeswar, 1934, 144 pg.; p. 14.

⁸⁹ Ioan LOTREANU, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1935, VIII + 465 pg.; p. 403.

⁹⁰ Nicolae IVAN, *Timișoara. Mică istorie a orașului*, Editura Fruncea, Timișoara, 1936 (editio secunda, 1937), 64 pg.; pp. 7-8.

⁹¹ *La Vie urbaine*, nr. 53-54, 1939, Centre national de la recherche scientifique (France), Université de Paris. Institut d'urbanisme, International Union of Local Authorities, A. – *Courte histoire du développement urbain*, p. 278.

⁹² Traian SIMU, *Organizarea politică a Banatului în Evul Mediu*, Tipografia „Corvin”, Lugoj, 1941, 42 pg.; p. 32.

⁹³ (Dr.) Nicolae ILIEȘIU, *Timișoara. Monografie istorică*, Volumul I, Editura G. Matheiu, Timișoara, 1943 (Ediția a II-a -revăzută și adăugită, Fundația "Timișoara '89", Editura Planetarium, Timișoara, 2003, 16 + 430 + [14], ISBN 973-97327-2-0), 446 pg.; p. 7 (25).

⁹⁴ (Dr.) C.[ornel] GROȘOREAN, *Banatul de altă dată și de totdeauna. Sinteza problemelor istorice și social-politice*, Editura "Helicon" Institut de arte grafice, Timișoara, 1946, 77 pg.; p. 18.

⁹⁵ Nikolaus Engelmann, *Die Banater Schwaben Auf Vorposten des Abendlandes*, Pannonia, 1966, 118 pg.; p. 5.

⁹⁶ Aurel ȚINTĂ, *Contribuții la cunoașterea începuturilor Timișoarei*, în revista *Orizont*, anul XX, septembrie 1969, nr. 9 (185), pp. 23-32; p. 30.

⁹⁷ Monica BARCAN, Adalbert MILLITZ, *Naționalitatea germană din România: documentar*, Editura Kriterion, București, 1977, 141 pg.; p. 19, nota 3. *Idem*, *The German nationality in Romania*, Editura Meridiane, București, 1978, 119 pg.; p. 23, nota 3.

⁹⁸ Mircea MUȘAT, Ana-Maria COMAN, Victoria ȚÂNDĂREANU, *Foreign sources and testimonies about the forebears of the Romanian people: collection of texts*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 148 pg.

⁹⁹ Octavian DOGARIU, Octavian GOG, *Ipostaze privind localizarea unui castru roman la Timișoara*, în revista *Orizont*, an XXXI, nr. 52 / 25.12.1980, p. 11.

¹⁰⁰ Lygia NÉGRIER-DORMONT, *Timisoara - Terre de traditions ancestrales de lutte pour la liberté*, (Collection Essais d'histoire politique), Editions européennes Erasme, 1990, 106 pg., ISBN-10: 2738800645, ISBN-13: 978-2738800640; p. 11.

¹⁰¹ Anton ZOLLNER, *Aus der Geschichte der Temeschburger Festung*, 1994, disponibil pe Internet la <http://www.nauy.de/5.AUSDERGESCHICHTEDERTMESCHBURGERFESTUNG.htm> (accesat 11.10.2010).

Idem, *Aus der Vorgeschichte der Temeschburger Festung (I)*, 1994, disponibil pe Internet la <http://www.banater-aktualitaet.de/tms11.htm> (accesat 11.10.2010).

		für die laufende Diskussion ohne Belang sind: Zambara , Castrum Tibiscum, Tivisco, municipalis Tibiscanis, Castrum Temesiensis - ...
1995	Ion Șuța ¹⁰³	Urmasul lui Glad, voievodul (?) Ahtum, într-o luptă inegală (sic!) cu regele ungar Ștefan I, a fost înfrânt, voievodatul (fals!) trecând sub suzeranitatea (fals!) maghiară cu denumirea de "comitat", pe care românii (fals!) au schimbat-o (fals!) în aceea de "banat" (fals!). Capitala a fost stabilită la Timișoara, aflată pe locul vechii așezări daco-romane Zambara .
1995	Ioan Hațegan ¹⁰⁴	Identificarea propusă: Zambara = Beguey = Timișoara nu a putut fi demonstrată științific. ... O idee larg vehiculată în vremea lui [Johann N.] Preyer era cea a vechimii orașului Timișoara. În vremea stăpânirii romane în Dacia, o așezare Zambara (fals! -n.m.) (Zurobara , după alte surse (sic!)) exista în provincia Dacia Ripensis (fals!). Pe baza unor surse pe care nu le indică, Preyer susține că această Zambara este Timișoara. În fapt, istoriografia romantică a secolului al XIX-lea vehicula aceleași opinii. Apoi Zambara devine Beguey, în vremea stăpânirii avarice. Părerea aceasta cu Zambara / Beguey nu a fost nici confirmată, dar nici infirmată până acum. Toate cercetările arheologice, istorice (care or fi acestea? -n.m.), cartografice (care or fi acestea? -n.m.), care tratează perioada, nu au reușit să aducă date clare în privința identificării. ... În stadiul actual al cunoașterii este dificil să spui cu claritate că una sau alta dintre aceste așezări umane (de pe actuala vatră a orașului -n.m.) a fost cea Zambara , acel Beguey sau alte nume ce s-ar mai putea, eventual, descoperi.
1998	Alexandru Cuțara ¹⁰⁵	(după unii autori - Zambara sau Zurobara , după alții - Tibiscum).
1999	Else von Schuster ¹⁰⁶	Se presupune că în locul Timișoarei de azi, se afla pe vremea dacilor o localitate cu numele de Zambara . În urma năvălirii avarilor, localitatea a fost distrusă, (sic!) și în locul ei s-a construit ulterior un nou castru (?) cu numele de Beguey, după râul Begh (Bega) numit și Timișul Mic.
2001 2002	Octavian Leșcu ¹⁰⁷ Primăria municipiului Timișoara ¹⁰⁸	Pe locul unde se află astăzi Timișoara se crede că se găsea încă de pe vremea dacilor o localitate numită ZAMBARA (fals! -n.m.). Istoriograful (fals!) Ptolomeu pomeneste acest nume (fals!) în secolul al doilea înainte (fals!) de Cristos ... În timpul năvălirilor barbare, mai ales de către avari (sic!), în locul „CASTRULUI ZAMBARA ” (fals!), care se ruinase, se ridică localitatea „ BEGUEY ” (fals!) numire luată de la râul Beghei. Locul unde s-a zidit centrul militar important „ ZAMBARA ” (fals!), mai apoi „ BEGUEY ” (fals!) a fost ales din motive și calcule strategice și nu la întâmplare, fiind situat la confluența râurilor Timiș și Beghei. Încă din anul 2002 , aceste informații halucinante tronează triumfător pe pagina de Internet a primăriei Timișoara, în secțiunea " Istoria Timișoarei Date importante despre orașul Timișoara " ¹⁰⁸ .
2002	Ioan Munteanu ¹⁰⁹	Unii autori (i.e. J. N. Preyer, Monografia orașului liber crăiesc Timișoara, p. 149 citat de către Munteanu -n.m.) de lucrări consacrate istoriei Timișoarei susțin ipoteza că în vremea stăpânirii romane exista așezarea Zambara (Zurobara) în hotarul orașului de azi. Istoriografia romantică din secolul al XIX-lea susține aceeași ipoteză. Așezarea respectivă s-a numit Beguey în vremea avarilor, iar maghiarii îi vor schimba numele în Temesvár. Identificarea Zambara = Beguey = Temesvár nu a putut fi demonstrată cu argumente științifice, dar nici infirmată cu dovezi certe.
2002	Teodor Božin ¹¹⁰	... Zambara (Temisoara) ...
2004	Afrodita Carmen	Nel caso di Timișoara, città dell'ovest della Romania, la più influente nella regione del Banato e

¹⁰² Radegunde TÄUBER, II. Zum Namen, a) Temeswar / Temeschburg în Richard WEBER, Stefan HEINZ [et al], Temeschburg - Temeswar. Eine südosteuropäische Stadt im Zeitenwandel, Herausgegeben von der Heimatortsgemeinschaft Temeschburg - Temeswar, 1994, 672 pg.; pp. 13-14.

¹⁰³ Ion ȘUȚA*, Transilvania. Himera ungarismului iredentist, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1995, 362 pg.; p. 52.

* Ion ȘUȚA [* 24.07.1919, Percosova, jud. Timiș; † 27.09.2007]; militar, o scurtă biografie este disponibilă pe Internet la adresa http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_%C8%98u%C8%9Ba (accesat 11.10.2010).

¹⁰⁴ Johann N. PREYER, Monographie der königlichen Freistadt Temesvár / Monografia orașului liber crăiesc Timișoara, (ediția a II-a, bilingvă), Traducere de Adam MAGER și Eleonora PASCU, Prefață de Eleonora PASCU, Postfață și note de Dr. Ioan HAȚEGAN, Editura Amarcord, Timișoara, 1995, 302 pg. + 2 hărți, ISBN 973-96667-6-0; p. 25/150 Nota 2, pp. 289-291.

¹⁰⁵ Alexandru CUȚARA, Timișoara: monografie artistică, Editura Amarcord, Timișoara, 1998, 107 pg.; p. 9. Lucrarea este disponibilă și în limbile germană, engleză, franceză:

Idem, Timișoara: monografie artistică = Temeswar: Bild-Kunst Monographie (traducere de Eleonora Pascu), Editura Amarcord, Timișoara, 1998, 115 pg., ISBN 973-9244-35-1.

Idem, Timișoara: an artistic monograph = Timisoara: monographie artistique, (Translated into French by Maria ȚENCHEA; Translated into English by Ada CRUCEANU and Doina LICA; Traduit en français par Maria Țenchea; Traduit en anglais par Ada CRUCEANU et Doina LICA), Editura Amarcord, Timișoara, 1999, 116 pg., ISBN 973-9244-58-0.

¹⁰⁶ Else von SCHUSTER, Temeswar - Timișoara (Ein Rundgang durch Temeswar - O plimbare prin Timișoara), Editura ADZ Verlag, București, 1999, 120 pg. + o hartă, ISBN 973-98318-5-0; p. 15. Sub titlul Timișoara, "Mica Vienă" de altădată, o varianta digitală a cărții este disponibilă și la <http://www.timisoara.org/else/elserom.html> (accesat 11.10.2010).

¹⁰⁷ Octavian LEȘCU, Ghidul orașului Timișoara de-a lungul timpului 1900-2000, Agenția de Publicitate LEXUS s.r.l., Timișoara, 2001, 158 pg.; p. 11.

¹⁰⁸ <http://www.primariatm.ro/timisoara/index.php?menuId=2&viewCat=65> (accesat 11.10.2010).

Vezi și studiul nostru *Falșele denumiri ale orașului Timișoara*, publicat pe Internet la <http://www.banat.ro/Timisoara.htm>, 24.01.2007.

¹⁰⁹ Ioan MUNTEANU, Rodica MUNTEANU, Timișoara. Monografie, Editura Mirton, Timișoara, 2002, 572 pg., + o hartă, ISBN 973-585-650-6; p. 36.

¹¹⁰ Teodor BOŽIN, De l'aiguille du tailleur au scalpel du chirurgien: mémoires d'un ouvrier et médecin, L'Age d'Homme, Lausanne, 2002, 213 pg., ISBN 2-8251-1684-X; p. 12.

	Cionchin ¹¹¹	<i>capoluogo del distretto di Timiș, la storia è costituita dalla successione di vicende socio-politiche e dalla sovrapposizione di strati culturali e dei loro significati. Una storia complessa e tormentata che si perde nel paleolitico, per ritrovarsi come provincia romana della Dacia ripensis, nel castrum di Zurobara (Zambara).</i>
2004 2005	Petru Ilieșu ¹¹²	<i>In the Roman period, there was a military camp named Zambara or Zurobara in the place where Timisoara is today, or in its immediate vicinity.</i>
2005	<i>e-Patrimonium Timisiensis</i> ¹¹³	<i>... s-a încercat de către unii istorici ai orașului identificare Timișoarei cu orașul Zambara, mențio-nat în Tabula Peutingeriana (fals!). ... nu dispunem de nici o inscripție sau alt monument ro-man care să ateste cu certitudine existența castrului Zambara pe teritoriul actual al Timișoarei.</i>
2006	Marcel Cornis-Pope, John Neubauer, Nicolae Harsanyi ¹¹⁴	<i>As Timișoara's first modern mayor, Preyer suggested in the work from which we took our motto (i.e. Johann N. PREYER, Monographie der Königlichen (sic!) Freistadt Temesvár citat de autori -n.m.), the city's topograpy had assured its survival since its establishment as the Roman castrum of Zambara (Tibiscum).</i>
2007	Remus Crețan ¹¹⁵	<i>Timișoara ... Some historians suppose that a Roman fortress called Zurobara or Zambara existed in these places. ... Archaeologists haven't found traces of such a fortress, and it is presumed to have been submerged by the swamps. Yet, on the north side of the town traces of the so called "Roman ditch" can be found, although these cannot be accurately dated.</i>
2008	Tiberiu Ciobanu ¹¹⁶	<i>În privința identificării Timișoarei cu așezarea Zambara (sau Zurobara) ... Și [Ioan] Lotreanu era convins (fals! vezi la anul 1935) că Timișoara se află pe vatra vechii așezări romane «Zambara», consemnată (fals!), prin secolul II d. Hr., de Ptolemeu.</i>

¹¹¹ Afrodita Carmen CIONCHIN, *La città mitteleuropea. Timisoara e Trieste - un possibile paragone* publicat în *Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, nr. 5 (2003), Casa Editrice Enciclopedica, Bucarest, 2004, 560 pg.; p. 340-366.

¹¹² [Petru] ILIEȘU, *Timișoara. The history of a European City (compilation synthesis, essay)*, Editura Planetarium, Timișoara, 2004, 257 + [3] + [12] + [2] pg., ISBN 973-97327-4-7; p. 7.

Idem, *Temeswar. Die Geschichte einer europäischen Stadt*, Planetarium Verlag, Timișoara, 2005, ISBN 973-97327-4-7, S. 312.

¹¹³ *Primele urme de locuire a perimetrului Timișoarei* (autori anonimi, © Copyright West University of Timisoara 2005), disponibil pe Internet la http://www.timisoara.uvt.ro/prima_locuire_a_zonei.htm (accesat 4.11.2010).

¹¹⁴ Marcel CORNIS-POPE, with John NEUBAUER and Nicolae HARSANYI, *Literary Production in a Marginocentric Culture Node: The case of Timișoara*, în Marcel CORNIS-POPE, John NEUBAUER, *History of the literary cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, (Comparative history of literatures in European languages = Historie comparée des littératures de langues européennes, ISSN 0238-0668, v[ol]. 20), Volume II, John BENJAMINS Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia, 2006, ISBN(10) 90 272 3453 1, ISBN(13) 9789027234537, xxiv + 512 pg.; pp. 105-123; p. 108.

¹¹⁵ Remus CREȚAN, *Banat toponymy - A short view on the origins of settlements in the eastern part of Timișoara*, în *Review of Historical Geography and Toponomastics*, vol. II, no. 3-4, 2007, pp. 45-56; p. 45.

¹¹⁶ Tiberiu CIOBANU, *Monografism bănățean. Istoria medievală a Banatului reflectată în monografii alcătuite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2008, 120 pg. ISBN 978-973-687-736-0; p. 46 nota 29, 51.

ANEXA II

- **Franz GRISELINI ...**, *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte*, vol. I-II, Berlageben Johann Paul KRAUß, Wien, (1779) 1780, VI + 302 + 135 pg. + 8 planșe + 1 hartă; *Erster Theil* (vol. I), p. 5:

5

So endigte das dacische Reich. Nachdem der Ueberwinder alles eroberte Land zur römischen Provinz gemacht, sah man solches bald durch Pflanzungen und neue Städte bevölkert. Ich kann mich nicht auf das heutige Siebenbürgen (Dacia mediterranea) noch auf die Moldau und Walachei, (Dacia transalpina) sondern nur auf das Land einzulassen von dem hier eigentlich die Rede ist, und welches dazumal Dacia ripensis hieß. In diesem sind folgende berühmt gewesen. Csernes, welche Trajan selbst angelegt, und ihr gleiche Rechte mit den italienischen Städten verliehen; (9) Margum, Arcidara, Turris litterata, Centum Putea, wo man an der Moldowa noch Spuren vom römischen Bergbau findet; (10) Bersovia, noch ist der Name eines Flusses im Bannat, an dessen Ufern vermuthlich die Stadt gestanden; ad Aquas, ein Ort am Fluß Cserna, der durch die warmen Bäder von Mehadia bekannt genug ist; Lizisin, Morisenum und Tibiscum, welche letztere da gestanden wo der Fluß dieses Namens die Marosch aufnimmt, und es läßt sich aus einer alten Inschrift in Stein vermuthen, daß solche zu Zeiten Galiens, durch Gunst seiner Gemahlinn Salonina, die Municipalrechte erhalten. (11) Auch gedenken die Erdbeschreiber noch einer andern Stadt Zambara, von welcher einige behaupten, daß es nach verschiedenen Namensveränderungen, das heutige Temeswar ist. (12)

Man muß sich nicht verwundern, daß in diesem Theile Daciens so wie auch in den übrigen, so viele Pflanzstädte mit einer verhältnißmäßigen Anzahl kleiner Dörfer gewesen sind, da Trajan, nach dem

21 3

Zu

(9) Csernensium colonia a Divo Trajano deducta, juris Italici est. Apud Ulpianum l. I. de censibus, & in Notitia Imperii.

(10) Hieron der IXte Brief dieses Isten Theils nachzulesen.

(11) Deren gedenket Ptolomäus, und in der Peutingerischen Tafel kommt sie unter dem Namen Tibiscus vor. Die angeführte Inschrift wird unten im XI. B. zu sehen kommen.

(12) Joan. Severini Pannonia Veter, mon. illustrata L. I. cap. 15. p. 41.

ANEXA III

- **Ioannis SEVERINI** *Hvngari, Pannonia veterum monumentis illustrata cum Dacia Tibissana* (sic!), Lipsiae (i.e. Leipzig), Apvd Wilh.[elmvm] Gottlob.[vm] SOMMERVM (i.e. Wilhelm Gottlob SOMMER -n.m.), MDCCLXX (i.e. 1770 -n.m.), [16] + 379 + [5] pg.; Liber I. *De Geographica Pannoniae descriptione*, Capvt. XV, p. 41:

PANNON. DESCRIPT. 41

Gruterum exprimit; Plinius vocat *Pathissum*; Anonymus *Rauennas*, *Tibissiam*: et *Marisum*, iam Herodoto, veterrimo scriptori memoratum. Hicne *Rhabo Ptolemaei*, vt *Cellarius* vult, fuerit, an *Schilus* istud mereatur nomen, sicut *Timon* iudicat, nosse parum interest. Vrbes in prouincia *Temesiensi* fuerint *Arcidaua*, *Centum putea* (sine dubio eo in tractu, vbi hodieque alti in viscera terrae ad effodiendum metalla putei aguntur) *Bersouia*: *Tibiscum*, vrbs, apud *Szegedinum*, vltiore in ripa inuestigaueris *Zanbara*, *Temesvarinum* esse dicitur: dubito, an *Vlpianum* a) et *Napuea* colonia, in hanc oram iure possint transferri: b) sicut nec id quidem definiri potest, quae, ex quatuor viis, quas Romani fecerant, *Clodia* scil. *Annia*, *Cassia*, et *Geminia* in nostram ducebat prouinciam? c) Id extra omnem positum est dubitationem *Traianum Vltratibiscanam* quoque *Hungariam*, etsi pauca fors antiquitatis huius documenta in ea repereris, Romano imperio adiecisse; id quod vbi de eo differendi locus erit, claris conabimur euincere documentis.

C 5

LIBER

- a) Sunt, qui *Varadinum* id coniectant.
- b) Cl. quidem *Io. Dau. Koeler.* in descrip. Orb. Ant. Tab. 20. praeter haec, *Lizifin*, et *Diernam* in hac collocat ora.
- c) Vtinam esset, qui nos ex monumentis doceret, cultas fuisse a Romanis, auri argentique fodinas, in *Banatu Temesuariensi*, et eo loco, vbi hodie est, *Nagy - Banya*: de *Transylvania* enim dubium non est.

ANEXA IV

- Tabula XX: **Regiones Danubianæ Pannoniæ Dacia Moesiæ, cum Vicino Illyrico** studio Christoph: Weigelii. Norimbergæ din atlasul *Descriptio Orbis Antiqui* in XLIV. Tabulis exhibita a Io.[anne] Davide Koelero (i.e. Johann David KÖ(H)LER -n.m.), Hist.[orium] et Polit.[ices] P.[rofessore] P.[ublico] Altdorfino (i.e. Altdorf, DE -n.m.) studio atque opera Christophori Weigelii (i.e. Christoph WEIGEL der Ältere -n.m.), Norimbergæ (i.e. Nürnberg, DE -n.m.), [fără an; ~1720]:

